

СЕКЦІЯ VI. СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

ЛІНІЯ РОЗМЕЖУВАННЯ: ПЕРЕЙТИ ЧИ ЗАЛИШИТИСЯ (ІНТЕГРАЦІЯ ВЕТЕРАНСЬКОГО ДОСВІДУ У СОЦІАЛЬНУ РОБОТУ В УКРАЇНІ)

Столярик Ольга

ORCID ID: 0000-0003-1105-2861

докторка філософії із соціальної роботи, асистентка
Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

Семигіна Тетяна

ORCID ID: 0000-0001-5677-1785

докторка політичних наук, професорка, членкиня
Національне агентство кваліфікацій, Україна

Постановка проблеми. Соціальна робота в Україні, яка недавно почала процес свого розвитку та професіоналізації, зіткнулася з неочікуваним викликом в лютому 2022 року – повномасштабним вторгненням країни-агресора, росії. Це викликало нові соціальні конфлікти, пов'язані з загрозою безпеці, здоров'ю та життю українського суспільства, екологічним тероризмом та насильством. Втім, війна в Україні, спровокована росією, триває вже з 2014 року, і застарілі патерналістські підходи до надання соціальних послуг найбільш вразливим групам, таким як ветерани/ветеранки та їх сім'ї, досі не в змозі задовольнити їх реальні потреби (Семигіна, 2022 [2]; Semigina, Kachmaruck & Karagodina, 2021 [9]).

Метою нашої роботи є ідентифікація та аналіз проблем та викликів, з якими зіштовхнулася соціальна робота в Україні в контексті війни та участі ветеранів та ветеранок у збройному конфлікті. Робота спрямована на розкриття недоліків та незадоволених потреб у наданні соціальних послуг цільовій групі, зокрема ветеранам/ветеранкам та їх сім'ям.

Виклад основних результатів. Значна частина послуг, які зараз надаються в Україні, базується на підходах, які не враховують перспективу клієнтів – ветеранів/ветеранок та членів їхніх сімей. Це призводить до замовчування або відсутності уваги до досвіду колишніх учасників бойових дій та їхніх родин, що посилює дихотомію та «лінію розмежування» між тими, хто повернувся з війни, і суспільством. Такі підходи підвищують напругу, соціальну стигматизацію, відчуття прірви між минулим «довоєнним» життям та майбутнім комбатантів, почуття сорому за участь у екстремістській чи насильницькій діяльності, злочинів проти людства, розуміння своєї «інакшості» (Basham, 2008 [4]; Bowling & Sherman, 2008 [5]; Williamson, 2006 [11]).

Для України це посилюється ще й гібридним форматом війни (Semigina, 2019[8]), в якій значну роль відіграють негативні інформаційні наративи, зокрема, щодо українських військовослужбовців. Ці наративи містять стигматизаційні

механізми, які посилюють імідж ветерана як такого, котрий пережив травматичний досвід і може нести загрозу середовищу, тому потребує допомоги. Водночас і самі ветерани, внаслідок наративів, можуть відчувати, що їхнє повернення до соціального життя слугує своєрідним нагадуванням для цивільного населення про війну та наслідки, пов'язані із нею.

На нинішньому етапі в Україні формується така соціальна робота, яка спрямована на відновлення психічного здоров'я ветеранів та ветеранок, поліпшення якості їхнього життя та показників фізичного та соціального благополуччя, зосереджена на усуненні наслідків травматичного досвіду та декомпресії (Балаж, 2023 [1]). Однак, досі не враховується «озброєна свідомість ветерана» та змінені знання, отримані через участь у збройному конфлікті. Ветеранський досвід залишається «консервованим» через нездатність соціальних працівників та суспільства в цілому інтегрувати його в змінене соціальне середовище, спричинене війною.

Програми декомпресії, які надаються в Україні в даний час і тривають не більше двох тижнів, не сприяють «роззброєнню» свідомості ветеранів та ветеранок від наслідків участі у збройному конфлікті, а натомість нав'язують моделі та стратегії копію, де цей досвід розглядається як травма або патологія, яку потрібно лікувати (Wheeler & Bragin, 2007 [10]). Посттравматичний стресовий розлад, який нав'язують ветеранам, виступає у ролі публічного наративу, який визначає ставлення до нього суспільства, посилюючи негативну чи позитивну стигматизацію. Воєнний досвід визнається, як такий, котрий неодмінно потрібно усунути. Розщеплення ветерана та його досвіду сприяє приховуванню або вигнанню реальних страхів, тривоги чи потреб, що може мати відтерміновані наслідки.

Дослідження засвідчують важливість визнання як самим ветераном та його родиною, так і суспільством, в яке він повертається, набутого під час участі у збройному конфлікті травматичного досвіду. Усвідомлення ветераном та його сім'єю власної участі у насильницькій чи екстремістській діяльності як у ролі активного учасника чи свідка, так і спостерігача, може стати викликом та породити прагнення приховати цю реальність. Прийняття – ключова умова успішного процесу повернення до цивільного життя. За таких умов стає реальним очищення свідомості учасників збройних конфліктів та їх зцілення. Саме на такі аспекти орієнтована військова соціальна робота за кордоном (Canfield & Weiss, 2015 [6]; Wooten, 2015 [12]).

Однак, це лише одна з перешкод та викликів, з якими стикається соціальна робота в Україні. Відсутність соціальної підтримки ветеранських сімей на всіх етапах участі у війні, від моменту мобілізації та перебування на передовій до процесу реінтеграції та повернення додому, а також бюрократизація процесу отримання соціальних послуг і недостатня комплексність та системність підходу, а також гендерний дисбаланс у наданні послуг ветеранам і ветеранкам – все це ускладнює процес «роззброєння» колишніх учасників війни (Столярик & Семігіна, 2023 [3]; Franklin, 2009 [7]). Окрім того, експерти, що надають послуги ветеранам, можуть відчувати професійну деформацію внаслідок нерозуміння особливостей професійної допомоги учасникам збройних конфліктів. З одного боку, у них може виникати враження, що їхніх фахових знань бракує для надання допомоги, оскільки вони не можуть зрозуміти сповна досвід участі у воєнних діях. З іншого, ветерани відчуватимуть себе не почутими, прагнутимуть до інтеграції із собі подібними, а відтак і до сегрегації ветеранської спільноти.

Для поліпшення якості життя ветеранів/ветеранок та їх сімей, зниження соціальної стигми та побудови гармонійного відновленого суспільства, в якому ветерани/ветеранки можуть інтегруватися та реалізовувати свій потенціал, потрібна

розробка та реалізація комплексних соціальних програм, які орієнтовані на врахування потреб та перспектив ветеранів/ветеранок та їхніх сімей. Основний фокус уваги спирається на модель зміни свідомості ветерана через побудову клієнтської перспективи у вигляді наративу, який зв'язує їх попередній життєві знання з набутим досвідом участі у збройному конфлікті та з їхніми уявленнями про бажане майбутнє. Важливо забезпечити відкрите визнання ветеранського досвіду та його інтеграцію в суспільство, забезпечити гендерну рівність у наданні послуг та соціальну підтримку ветеранським сім'ям.

На часі – розвиток в Україні військової соціальної роботи та підготовки відповідних фахівців, бажано з числа екскомбатантів. Формування військової соціальної роботи в Україні повинно спиратися на колективний воєнний досвід українського суспільства та ментальність, розуміння унікальності військової та ветеранської культури та її широкого політичного і соціального контексту, військової ідентичності окремого ветерана чи ветеранки, знання особливостей процесів роззброєння, демілітаризації та реінтеграції колишніх учасників збройних конфліктів.

Висновки. Критичне осмислення поточної практики соціальної роботи з ветеранами та ветеранками російсько-української війни дає підставити для твердження про необхідність зміни підходу до декомпресії та визнання ветеранів як активних учасників процесу роззброєння свідомості. Це дозволить сприяти їхньому позитивному переходу до цивільного життя, зменшенню соціальної стигми та ліквідації «лінії розмежування», розриву між ветеранами/ветеранками та суспільством.

Список використаних джерел:

1. Балаж, М. С. (2023). Ерготерапія військовослужбовців та ветеранів із посттравматичним стресовим розладом: огляд літератури. *Health & Education*, (2), 46-52.
2. Семігіна, Т. (2022). Уроки війни, (не) вивчені вітчизняною соціальною роботою. Традиційні та інноваційні підходи до наукових досліджень. Матеріали III Міжнар.ї наук. конф. (с. 47-49). Київ: МЦНД.
3. Столярик, О. & Семігіна, Т. (2023). Повернутися з війни: психосоціальна підтримка ветеранів/-нок та членів їхніх сімей. *Social Work and Education*, 10(1), 63-77.
4. Basham, K. (2008). Homecoming as safe haven or the new front: Attachment and detachment in military couples. *Clinical Social Work Journal*, 36(1), 83-98.
5. Bowling, U., & Sherman, M. (2008). Welcoming them home: Supporting service members and their families in navigating the tasks of reintegration. *Professional Psychology: Research and Practice*, 39(4), 451-458.
6. Canfield, J., & Weiss, E. (2015). Integrating military and veteran culture in social work education: Implications for curriculum inclusion. *Journal of Social Work Education*, 51(sup1), 128-144.
7. Franklin, E. (2009). The emerging needs of veterans: A call to action for the social work profession. *Health & Social Work*, 34(3), 163.
8. Semigina, T. (2019). Frustrations or moving forward? Ukrainian social work within the 'hybrid war' context. *European Social Work Journal*, (22/3), 446-457.
9. Semigina, T., Kachmaryck, A., & Karagodina, O. (2021). Analysing social needs of the Ukrainian ex-combatants: Looking on the lived experience. *Path of Science*, 7(6), 3001-3011.
10. Wheeler, D. P., & Bragin, M. (2007). Bringing it all back home: Social work and the challenge of returning veterans. *Health & Social Work*, 32(4), 297-300.
11. Williamson, J. (2006). The disarmament, demobilization, and reintegration of child soldiers: Social and psychological transformation in Sierra Leone. *Intervention: The International Journal of Mental Health Psychosocial Work and Counseling in Areas of Armed Conflict*, 4(3), 185-205.
12. Wooten, N. R. (2015). Military social work: Opportunities and challenges for social work education. *Journal of Social Work Education*, 51(sup1), 6-25.